

МРНТИ 14.29.29
УДК 376.37

Б.М. Мажинов¹, Қайыржанова А.Б.².

¹PhD (философия докторы), қауымдастырылған профессор, bagdat_1969@mail.ru

²7M01902 - Логопедия мамандығының 2-курс магистранты asulai_99_99@mail.ru

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ.

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЖАЛПЫ ДАМУМАҒАН МЕКТЕП ЖАСЫНА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАРДЫҢ ӘНГІМЕ ҚҰРАСТЫРУ ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада логопедияның өзекті мәселелесі - сөйлеу тілі жалпы дамуымаған мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрастыру дағдыларының даму ерекшеліктері қарастырылады. Жалпы әңгіме құрастыру дағдысы ауызша сөйлеу қызметінің ажырамас бөлігі ретінде ашылып көрсетіледі. Әңгіме құрастыру баланың ойлауына, қиялына, сезіміне, танымдық қабілеттеріне әсер етіп қана қоймай, байланыстырып сөйлеу тілі арқылы коммуникативті дағдыларын дамытады. Ғалым В.П. Глухов еңбектеріне сәйкес, сөйлеу тілі жалпы дамуымаған мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрастыру дағдыларының ерекшеліктеріне: баяндау дәйектілігі мен үйлесімділігінің бұзылуы, мағыналық жағынан кездесетін олқылықтар, грамматикалық формалардың тиімсіз қолданылуы жатады. Осы категориядағы балалардың әңгіме құрауында құрылымдық кемшіліктер, лексикалық қиындықтар, фразалық сөйлеудің төмен деңгейі, сөйлем құрудағы көптеген қателіктер көп кездеседі. Осы мәселелерді ескере отырып, біртұтас әңгіме құрастыру дағдысын қалыптастыру сөйлеудің жалпы дамуымауы бар балалармен түзету және дамыту жұмыстарының жалпы кешенінде маңызды бағыт болып табылады.

Түйін сөздер: сөйлеу тілінің жалпы дамуымауы; мектеп жасына дейінгі балалар; әңгіме құрастыру дағдылары; монологты сөйлеу, сипаттау әңгімесі, логопедиялық жұмыс.

Мажинов Б.М.¹, Қайыржанова А.Б.².

¹Доктор философии (PhD), ассоциированный профессор, bagdat_1969@mail.ru

²Магистрант 2 курс по специальности 7M01902- Логопедия, asulai_99_99@mail.ru

КазНПУ имени Абая, г. Алматы

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ НАВЫКОВ СОСТАВЛЕНИЯ РАССКАЗОВ У ДОШКОЛЬНИКОВ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Аннотация

В статье рассматривается актуальная проблема логопедии - особенности развития навыков конструирования рассказа у дошкольников с общим недоразвитием речи. Умение составлять общий рассказ раскрывается как неотъемлемая часть устной речевой деятельности. Составление рассказа не только влияет на мышление, воображение, чувства, познавательные способности ребенка, но и развивает коммуникативные навыки через связную речь. Согласно трудам ученого В.П. Глухова, к особенностям навыков составления рассказа дошкольников с общим недоразвитием речи относятся: нарушение последовательности и связности повествования, семантически встречающиеся пробелы, неэффективное использование грамматических форм. В рассказообразовании детей этой категории часто встречаются структурные недостатки, лексические трудности, низкий уровень фразовой речи, многочисленные ошибки в построении предложений. Формирование навыка составления целостного рассказа с учетом этих вопросов является важным направлением в общем комплексе коррекционно-развивающей работы с детьми с общим недоразвитием речи.

Ключевые слова: общее недоразвитие речи; дошкольники; навыки составления рассказа; монологическая речь, описательный рассказ, логопедическая работа.

Mazhinov B.M.¹, Kaiyrzhanova A.B.².

¹doctor of Philosophy (PhD), associate Professor, bagdat_1969@mail.ru

²2-nd year master student, major in 7M01902- Speech therapy, asulai_99_99@mail.ru
Kazakh National Pedagogical University named after Abay, Almaty

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF STORYTELLING SKILLS IN PRESCHOOLERS WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

Abstract

The article deals with the actual problem of speech therapy - the features of the development of the skills of constructing a story in preschoolers with general speech underdevelopment. The ability to compose a general story is revealed as an integral part of oral speech activity. Writing a story not only affects the child's thinking, imagination, feelings, cognitive abilities, but also develops communication skills through coherent speech. According to the works of the scientist V.P. Glukhov, the peculiarities of the skills of composing a story of preschoolers with general underdevelopment of speech include: violation of the sequence and coherence of the narrative, semantically occurring gaps, inefficient use of grammatical forms. In the storytelling of children of this category, there are often structural deficiencies, lexical difficulties, a low level of phrasal speech, numerous errors in the construction of sentences. The formation of the skill of composing a holistic story taking into account these issues is an important direction in the overall complex of correctional and developmental work with children with general speech underdevelopment.

Keywords: general underdevelopment of speech; preschoolers; storytelling skills; monologue speech, descriptive narrative, speech therapy work.

Кіріспе. Сөйлеу - бұл тұлғаның негізгі шығармашылық, психикалық қызметі, өзін-өзі дамыту, ұйымдастыру, жеке басыңды, ішкі дүниенді қалыптастыру қабілетінің көрінісі. Педагогикалық энциклопедиялық анықтамалықта «сөйлеу» түсінігі тіл арқылы адамдардың қарым-қатынас нысаны ретінде түсіндіріледі [1].

Жалпы сөйлеу тілінің дамымауы — сөйлеу жүйесінің мағыналық және дыбыстық жағына қатысты барлық компоненттерінің қалыптасуы бұзылған күрделі сөйлеу бұзылысы болып есептеледі. Сөйлеу тілі дамымаған бала үшін тілдік дағдылар мен сөйлеу нормаларын меңгеру және қалыптастыру күрделі кедергіге айналуға.

Онтогенездегі сөйлеуді дамыту сөздік қорды байытуды, тілдік заңдылықтар мен нормаларды меңгеруді, іс жүзінде оларды қолдануды, іс-әрекеттің мазмұнын толық, дәйекті түрде жеткізе білуді немесе өз бетінше мағынасы, құрылымы жағынан дұрыс байланысқан әңгіме құра білуді қамтиды. Мектепке дейінгі жаста байланыстырып сөйлеуді дамыту баланың мектепте сәтті оқуының маңызды шарты болып табылады.

Мектепке дейінгі жас- байланыстырып сөйлеуді қалыптастыруда өте маңызды кезең: дәл осы кезеңде сөйлеудің контекстік және ситуациялық жағы пайда болады, монологтық сөйлеудің алғашқы формалары қалыптасады.

Мектеп жасына дейінгі баланың сөйлеуін дамыту проблемаларының бірі – әңгіме құрастыру дағдыларын дамыту. Әңгіме құрау-балаларда белгілі бір құбылыс туралы түсінік қалыптастыру, жағымды эмоциялар тудыру, дұрыс экспрессивті сөйлеу үлгісін жасау, сөздік қорды байыту, сөйлеудің грамматикалық формаларын бекіту үшін қолданылатын жұмыс түрі.

Әңгіме - бұл кез-келген оқиғаның дербес, егжей-тегжейлі экспозициясы. Әңгіме құрастыру – айтылған ақпаратты қайталаудан да күрделі әрекет. Бала өзі таңдаған тақырыпқа сәйкес әңгіменің мазмұнын анықтап, сөйлеу формасын таңдауы керек. Әңгімелеудің маңызды міндеттері- ақпаратты жүйелеу, оны қажетті ретпен, жоспарға сәйкес құрастырып айту болып табылады.

Әңгіме құрастыру баланың ойлауына, қиялына, сезіміне, танымдық қабілеттеріне әсер етіп қана қоймай, байланыстырып сөйлеу тілі арқылы коммуникативті дағдыларын дамытады. Баланың әңгіме дағдыларын қалыптастыру – бұл оның біртұтас байланысқан сөйлеуін қалыптастыру. Бұл міндет мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеуін дамытудың жалпы міндетінің құрамдас бөлігі болып табылады. Әңгіме айту дағдысының дамыған формасына ие болу – шебер педагогикалық ықпал мен басшылықты қажет ететін күрделі және ұзақ процесс [2].

Мектеп жасына дейінгі педагогикалық көптеген еңбектерде балаларды әңгіме құрастыруға дағдыландыру байланыстырып сөйлеуді қалыптастырудың, сөйлеу белсенділігі мен шығармашылық

бастаманы дамытудың негізгі құралдарының бірі ретінде қарастырылады (А.М. Бородич, Э. П. Короткова және т. б.). Әңгіме құрастыру дағдысының дамуы балалардың психикалық процестері мен танымдық қабілеттерін қалыптастыруға оң әсер етеді.

Баланы әңгіме құруға үйрету, яғни, өз ойларын тәуелсіз үйлесімді және дәйекті түрде ұсыну, мұғалім оған нақты сөздер мен сөз тіркестерін табуға, сөйлемдерді дұрыс құруға, оларды бір – бірімен логикалық байланыстыруға, дыбыстық және сөздік айтылу нормаларын сақтауға көмектеседі. Басқаша айтқанда, мұғалім баланың сөйлеуінің барлық аспектілерін – лексикалық, грамматикалық, фонетикалық жағынан жетілдіреді .

Әңгімеде баланың ойлауы, оның сезімдері қозғалады, оны қарым-қатынас жасауға және әсер алмасуға итермелейді. Әңгіме алдында сіз балаларды оны қабылдауға бейімдеп, алдын-ала әңгіме жүргізе аласыз, ал әңгіме аяқталғаннан кейін қорытынды әңгіме, әсер алмасу, қайталау жасауға болады. Осы арқылы балалардың байланыстырып сөйлеу тілін белсенді дамыту мүмкіндігі туындайды [3].

Әңгімелер негізінен *нақты* және *шығармашылық* болып бөлінеді. Біріншісі, атауының өзі көрсеткендей, нақты оқиғаларды (фактілерді) жеткізеді, олар тікелей қабылдау негізінде немесе есте сақтау арқылы құрастырылады. Екіншісі, шығармашылық қиялдың белсенді қатысуымен құрылады, соның арқасында нақты оқиғалар туралы әңгіме "нақты жағдайда болмаған кейбір қосымша бөлшектермен" толықтырылуы да мүмкін.

Әңгімелер формасына қарай *сипаттамалық* және *сюжеттік* болып бөлінеді. Сипаттамалық әңгіме нақты немесе суретте бейнеленген заттарды қарапайым сипаттаудан тұрады. Мұндай әңгімеде оқиға желісі болмайды, тек осы тақырыпқа тән белгілер сипатталынады. Әңгіменің бұл типінде сын есімдер жиі пайдаланылады.

Сюжеттік әңгімеде іс-әрекеттің басталуы, даму барысы, қандай да шарықтау шегіне жететін кезеңі баяндалады, мұндағы оқиғалар себеп-салдарлық байланысты ескере отырып, белгілі бір уақыт тізбегінде жүреді .

Л.С.Выготский өз еңбегінде мектеп жасына дейінгі балаларда әңгіме құрастыру дағдысының қалыптасту моделін құрып, процесті екі негізгі кезеңге бөліп қарастырады:

1. Семантикалық, яғни, әңгіме құрастыру элементтерін таңдаумен байланысты.
2. Тілдің грамматикалық нормаларына сәйкес әңгіменің желісін құрастырады[4].

Мектепке дейінгі жаста ауызша монологтық сөйлеудің екі түрі қалыптасады: естігенді қайталау және өздігінен әңгіме құрау .

Э. П. Короткова мектеп жасына дейінгі балалардағы әңгіме құрастырудың келесі түрлерін бөліп көрсетеді:

- 1) ойыншықтар мен заттар бойынша әңгімелеу;
- 2) сурет бойынша әңгімелеу;
- 3) жеке тәжірибесін әңгімелеу;
- 4) шығармашылық әңгімелеу.

Сөйлеу тілінің жалпы дамымауы кезінде тілдің барлық құрылымдық компоненттерінің, соның ішінде байланыстырып сөйлеудің бұзылыстары байқалады. Зерттеуші В.П. Глухов өз еңбегінде бұл қиындықтар тілдің фонетикалық-фонематикалық және лексикалық-грамматикалық жүйелердегі бұзылыстармен, сондай-ақ психикалық процестердің дамуының кешеуілдеуімен байланысты деп көрсетеді[5]. Осы категориядағы балалардың әңгіме құрау қабілеттерінде Т. А. Ткаченко оқиға желісінің ретсіздігін, дәлдіктің анық еместігін, әңгімеде себеп-салдарлық қатынастарға емес, сыртқы әсерлерге назар аудару басым болатынын ашып көрсетеді[6].

В.К. Воробьеваның зерттеулерінде сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда әңгіме құрау дағдыларының қалыптасу ерекшеліктерінің 4 деңгейі бөліп қарастырылады [7].

1- деңгей

Бұл деңгейдегі балалар әңгіме құрауда, сұраққа жауап беруде күнделікті сөйлеуде жиі қолданылатын стереотиптік, осыған дейін меңгерілген сөз тіркестерімен жауап береді. Мұндай балалардың сөйлеуі эмоционалды емес, монотонды, үзіліспен жүреді. Олар үшін қысқа әңгіме құрастыруда да негізгі мағынаны, кілт сөзді бөліп көрсету қиындық тудырады.

2-деңгей

Негізгі мағынаны жалғастыру деңгейі. Автор бұл деңгейге негізгі тақырып аясында өздігінен емес, өзгенің ойын жалғастырады. Бұл балаларда әңгіме құрастыруға қызығушылық болғанымен, адамның сөзін толық қабылдауға түсінік қалыптаспағаны байқалады.

3-деңгей

Әңгімені қысқаша аяқтау деңгейі. Бұл деңгейде бала басталған тақырып аясындағы әңгімені жалғастыра отырып, адекватты түрде ойды аяқтайды. Әңгіме желісі кем дегенде бір немесе екі сөйлемге созылады. Осы топтағы балаларда әңгіме құрастыруға қызығушылық басым болып, процеске тез кіріседі.

4-деңгей

Әңгіме желісін дамыта алу деңгейі. Бұл деңгейде бала әңгіме құрастыруда оқиға желісінің жоспар бірлігін сақтай отырып, әңгімені өздігінше дамытады, жаңа оқиға компоненттерін қосады.

Мектепке дейінгі жаста ауызша монологтық сөйлеудің екі түрі қалыптасады: естігенді қайталау және өздігінен әңгіме құрау.

Ғалым В.П. Глухов еңбектеріне сәйкес, сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрастыру дағдыларының ерекшеліктеріне: баяндау дәйектілігі мен үйлесімділігінің бұзылуы, мағыналық жағынан кездесетін олқылықтар, грамматикалық формалардың тиімсіз қолданылуы жатады. Осы категориядағы балалардың әңгіме құрауында құрылымдық кемшіліктер, лексикалық қиындықтар, фразалық сөйлеудің төмен деңгейі, сөйлем құраудағы көптеген қателіктер көп кездеседі. Осы мәселелерді ескере отырып, біртұтас әңгіме құрастыру дағдысын қалыптастыру сөйлеудің жалпы дамымауы бар балалармен түзету және дамыту жұмыстарының жалпы кешенінде маңызды бағыт болып табылады.

Зерттеуші Т.Б.Филичеваның пікірінше, сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрау қабілеттері бірқатар ерекшеліктерге ие, оларға келесідей қателерді жатқыза аламыз:

1) берілген тақырып, сурет, сюжеттік суреттер бойынша әңгіме құрастыру кезінде логикалық реттіліктің бұзылуы, негізгі элементтерді аңғармау, жеке эпизодтарды қайталау;

2) шығармашылық элементтері бар еркін тақырыптағы әңгіме құрастыруда, өз өміріндегі оқиғалар туралы әңгімелеуде балалар негізінен қарапайым, аз ақпарат беретін сөйлемдерді қолданады.

3) әңгіме құрау кезінде өз ойлары мен сөздерін жоспарлау және тиісті тілдік құралдарды таңдау кезінде қиындықтарға тап болады[8]. Теориялық мәліметтерді талдау мектеп жасына дейінгі сөйлеу тілі жалпы дамымаған балалардың әңгіме құрау дағдылары қиындықпен қалыптасатынын көрсетеді. Барлық авторлар бұл ақаулықтың тұрақтылығын, оны жеңудің төмен динамикасын атап өтеді. Сөйлеуді үйрену барысында әңгіме құрастыру дағдысын игеру олар үшін ерекше қиындық тудыратыны және логопед-мұғалімнің ерекше назарын қажет ететіні анықталды.

Зерттеу әдістері мен материалдары:

III деңгейдегі жалпы сөйлеу тілінің дамымауы бар мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрастыру дағдысының дамуын эксперименттік жолмен зерттеу қажет. Бұл экспериментте мектеп жасына дейінгі III деңгейдегі жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалардың әңгіме құрастыру дағдысын анықтауда логопедиялық жұмыстарды қолдану және логопедиялық жұмыстың маңыздылығы сипатталады. Тәжірибе бойынша жалпы сөйлеу тілінің дамымауының 3 деңгейі бар мектеп жасына дейінгі 10 бала сынаққа алынды.

Эксперименттік зерттеуде мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрастыру дағдысының даму деңгейін тексеруде В.П. Глуховтың сипаттамалық әңгіме құрастыруға арналған тапсырмалар сериясын қамтитын (эртүрлі суреттер жанры бойынша әңгіме құрастыру) әдісі қолданылды. Мектеп жасына дейінгі балаларға жас және жеке ерекшеліктерін ескере отырып білім беру бағдарламалары бойынша тапсырмалар ұсынылды.

1. Жеке іс-қимыл бойынша қарапайым сөйлем құрастыру.

Мақсаты: Балалардың фразалық деңгейде аяқталған қарапайым сөйлем құрастыру деңгейін анықтау.

Зерттеу жүргізу үшін іс-қимыл көрсетіліп бейнеленген 10 сурет қажет. Әр суретті көрсету кезінде балаға сұрақ қойылды: «Суретте Кім? Не істеп жатыр?» Егер фразалық жауап болмаған жағдайда, бақылаушы ересек көмекші сұрақтар арқылы « қыз/ұл не істеп жатыр?» сұрақты нақтылайды.

2. Мағыналық үйлесімі бар толық, күрделі сөйлем құрастыру.

Мақсаты: Балалардың заттар арасында лексикалық-мағыналық қарым-қатынас орнату және оларды толық сөйлем түрінде жеткізу қабілетін анықтау.

Қосымша материал ретінде 3 сурет "қыз", "себет", "орман" ұсынылады. Әрбір суретті атай отырып, 3 суретті біріктіріп, мағыналық үйлесімі бар толық сөйлем құрастыру тапсырылады. Егер

бала 1-2 сөзді пайдаланып, мысалы: «қыз орман аралады» деп сөйлем құрастырса, нұсқаулық қайтадан түсіндіріліп, тапсырма қайтадан беріледі.

Келесі тапсырмалар формасы балалардың біртұтас монологтықлық сөйлеуінің қалыптасу деңгейі мен ерекшеліктерін анықтауға арналған.

3. Мазмұндық үйлесімі бар шағын сюжеттік әңгіме құру.

Мақсаты: Көрнекі эпизодтық фрагменттер негізінде тұтас сюжеттік әңгіме құрастыру қабілетін анықтау.

Зерттеу үшін Н.Радловтың сюжетті суреттер сериясы қолданылады. Суреттер баланың алдына дұрыс реттілікпен орналастырылып, оларды мұқият қарап шығуына көңіл бөлінеді. Нұсқау берілместен бұрын, суреттер бойынша тақырыпқа шолу жасалынып, әр суреттің мағынасы мен мазмұны түсіндіріліп, жеке бөлшектері ашып көрсетіледі. Кейін суреттерге қарай отырып, дәйекті әңгіме құрастыру талап етіледі. Қиындық туындаған кезде жетекші сұрақтармен қатар, тиісті суретке және оның бөлшектеріне сай ым-ишаралар да пайдаланылып, қолдау көрсетіледі.

4. Жеке тәжірибе негізінде әңгіме құрастыру.

Мақсаты: Баланың жеке деңгейін және өмірлік әсерлерін жеткізу кезінде біртұтас фразалық және монологты сөйлеуді меңгеру ерекшеліктерін анықтау.

Нұсқаулық: балаға өзіне жақын тақырып бойынша әңгіме құрастыру ұсынылады (мысалы, «анасымен дүкенге бару», «достарымен серуендеу») және әңгіме жоспары беріледі:

- көшеде не бар?
- онда балалар не істейді?
- балалар қандай ойындар ойнайды?
- сүйікті ойындарыңыз туралы айтып беріңізші?
- - қыста және жазда қандай ойын түрлері ойналады?

5. Сипаттау әңгімесін құрастыру

Зерттелушілерге өздеріне таныс заттардың (ойыншық) модельдері немесе заттардың негізгі бөлшектері мен қасиеттері анық көрсетілген графикалық кескіндер ұсынылады.

Зерттеу жүргізілместен бұрын балаға затпен танысуға, оны мұқият зерделеуге бірнеше минут беріледі, кейін сұрақты жоспар негізінде сол затты сипаттап әңгімелеу тапсырылады. Мысалы жануарды сипаттау кезінде келесідей нұсқау беруге болады: «мына мысық туралы айтып бер, аты кім? көлемі қандай? негізгі дене мүшелерін ата? жүнінің түсі қандай? мысықты қалай тамақтандырады?»

Жоғарыда аталған барлық тапсырмалар әртүрлі ретпен әртүрлі күндері орындалады. Зерттеу нәтижелері хаттамада жазылады.

Балалардағы әңгіме құрастыру дағдыларының даму деңгейін бағалау көрсеткіші:

5 ұпай- Ұсынылған заттың, сюжеттің мазмұнына сәйкес келетін грамматикалық тұрғыдан дұрыс құрастырылған фразалық әңгімелеу, бірақ қажет сөзді іздеу, ойлау қажеттілігіне сай ұзақ кідірістің болуы.

3-ұпай-Тапсырманы орындау барысында фразалық әңгіме құрастыруда ақпараттық және лексикалық – грамматикалық құрылымда кемшіліктердің болуы.

2 ұпай- Тапсырма тек жетекші, көмекші сұрақтардың негізінде, жетелеу кезінде орындалады.

№	Әдіс түрі	3 ұпай	2 ұпай	1 ұпай
1	Жеке іс-қимыл бойынша қарапайым сөйлем құрастыру	3	3	4
2	Мағыналық үйлесімі бар толық, күрделі сөйлем құрастыру.	2	2	6
3	Мазмұндық үйлесімі бар шағын сюжеттік әңгіме құру.	2	2	6
4	Жеке тәжірибе негізінде әңгіме құрастыру.	1	2	7
5	Си Сипаттау әңгімесін құрастыру	2	2	6

Кесте-1. Балаларда әңгіме құрастыру дағдыларының даму деңгейі

СТЖД бар балаларға жүргізілген әңгіме құрастыру дағдыларының даму деңгейін анықтау эксперименті барысында балаларға мектеп жасына дейінгі балаларға сай мазмұны жағынан түсінікті көрнекі және ауызша материалдар жүргізілді. ЖСТД бар балаларға өткізілген анықтау экспериментінің нәтижелерін жоғарыдағы критерийлерге сүйеніп, балаларды 3 деңгейге бөліп,

қарастырдық. Деңгейлерден бөлек анықтау экспериментінде қолданылған әдістеме бойынша етістіктердің қиын, оңай екендігі байқалып, ЖСТД бар балалардың өзіне сай ерекшелігі анықталды. Нәтижесінде СТЖД бар анықтау экспериментіне қатысқан оқушылардың көп бөлігінде әңгіме құрастыру дағдысы қалыптаспаған, төмен деңгейде екендігін көрсетті. Бұл СТЖД балалардың әңгіме құрастыру дағдысын дамыту мәселесін қолға алып, сауатты түзету жұмыстарын жүргізу қажеттілігін айқындайды.

Қорыта келгенде, сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балаларда әңгіме құрастыру дағдыларын қалыптастыру өзіндік ерекшелігімен сипатталады. Бұл категориядағы балаларда әңгіме құрастыру дағдыларын меңгерудегі қиындықтар, ең алдымен, тілдік жүйе компоненттерінің дамуының артта қалуымен байланысты түсіндіріледі.

Сөйлеу тілі жалпы дамымаған мектеп жасына дейінгі балалардың әңгіме құрастыру дағдыларын дамыту визуалды, сөйлеу-есту және тактильді қабылдауды, зейінді, есте сақтауды, байқампаздықты дамытуға ықпал етеді. Мектеп жасына дейінгі бала заттың маңызды белгілерін бөліп көрсетуге және салыстыруға, оларды сипаттау үшін қажетті сөздерді, сөйлемдерді қолдануға, өз сөзін үйлесімді, дәйекті ойға біріктіруге үйренеді. Дұрыс сөйлеуді уақытылы меңгеру, өз ойын әңгіме сипатында ашық жеткізе білуге дағдылану баланың толыққанды тұлғасын қалыптастырудың алғышарты болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Г.Б.Ибатова. Мектеп жасына дейінгі балалардың сөйлеу тілінің грамматикалық құрылымының қалыптасуының психологиялық-педагогикалық және лингвистикалық негіздері/ Хабаршы «Арнайы педагогика» сериясы. – Алматы: Абай атындағы ҚазҰПУ-нің ғылыми журналы, 2020. № 3, 48-52 б.
2. Ткаченко, Г.А. Обучение детей творческому рассказыванию по картинам пособие для логопеда / Г.А. Ткаченко. – М.: Владос, 2006 – 47б.
3. Подласый И.П. Педагогика. Общие основы процесс обучения. – М.: 2003. – 576 б.
4. Л. С. Выготский: Мышление и речь. Психика, сознание, бессознательное /– Москва : АСТ, 2011. – 640 б.
5. Глухов, В. П. Исследование особенности связной речи старших дошкольников с задержкой психического развития и общим недоразвитием речи / Логопедия. – Москва, 2005. – № 3. – 13-24 б.
6. Ткаченко, Т. А. Учим говорить правильно. Система коррекции общего недоразвития речи у детей 6 лет : пособие для воспитателей, логопедов и родителей/– Москва. : ГНОМ и Д, 2003. – 112 б.
7. Воробьева, В. К. Методика развития связной речи у детей с системным недоразвитием речи/ –Москва. : АСТ : Астрель : Транзиткнига, 2006. – 158 б.
8. Филичева, Т.Б. Особенности речевого развития дошкольников / Дети с проблемами в развитии. Москва 2004. — №1

ҒТАМР 14.29.23
ӘОЖ 376

Жакипбекова С.С.¹, Сағындыққызы Н.²

*¹ ғылыми жетекшісі, PhD, аға оқытушы Sayleskorpion@mail.ru
Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті,
Алматы, Қазақстан*

² Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық университеті, 7М01906 – Арнайы педагогика: инклюзивті білім беру мамандығының 2 курс магистранты, sagyndykkyzy01@inbox.ru

ПСИХИКАЛЫҚ ДАМУЫ ТЕЖЕЛГЕН БАЛАЛАРДЫҢ (5 – 6 ЖАС) ҚАРАПАЙЫМ МАТЕМАТИКАЛЫҚ ТҮСІНІКТЕРІН ИНТЕРАКТИВТІ ОЙЫНДАР АРҚЫЛЫ ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аңдатпа

Бұл мақалада мектеп жасына дейінгі психикалық дамуы тежелген балалардың қарапайым математикалық түсініктерін интерактивті ойындар арқылы қалыптастыру ерекшеліктері зерттелді. Психикалық дамуы тежелген балалардың даму ерекшеліктеріне сай, оларда барлық психикалық процесстердің дамуының тежелуі, баяулауы байқалады. Сондықтан, белгілі бір дағдыларды қалыптастыру кезінде тиімді әдістерді қолдану қажеттілігі басым. Соның ішінде балалардың математикалық түсініктерді игеруіне психикалық процесстердің белсенді жұмысы талап